

ВІДГУК

офіційного опонента, завідувача відділу артеріальної гіпертензії та профілактики її ускладнень Державної установи «Національний інститут терапії імені Л.Т. Малої Національної академії медичних наук України», доктора медичних наук, професора Коваля Сергія Миколайовича на дисертацію очної аспірантки кафедри внутрішньої медицини №2 Полтавського державного медичного університету МОЗ України Черкун Маргарити Петрівни «Особливості клінічного перебігу, лікування і профілактики артеріальної гіпертензії, обумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 – Медицина

Актуальність обраної теми дисертації. Зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Артеріальна гіпертензія (гіпертонічна хвороба) продовжує залишатися найпоширенішим неінфекційним захворюванням у всьому світі, кількість хворюючих на яке щороко зростає, і призводить до інвалідизації та ранньої смертності, як сільського, так і міського населення.

Коморбідний перебіг артеріальної гіпертензії з ішемічною хворобою серця та цукровим діабетом 2 типу в умовах впливу психосоматичних факторів є важливою проблемою медицини сьогодення. Протягом останніх десятиліть прослідковується зростання частоти тривоги та депресії у населення, а також їх впливу на розвиток і прогресування хвороб серцево-судинної системи. Ці захворювання найбільш часто поєднуються, а їх патогенез утворює «замкнене коло». В даний час вважається, що психосоматичні порушення сприяють прогресуванню артеріальної гіпертензії, тому детальне вивчення останніх є актуальним.

Дисертаційна робота виконана у Полтавському державному медичному університеті.

Фрагмент дисертаційної роботи входить в ініціативну НДР кафедри внутрішньої медицини №2 Полтавського державного медичного університету «Дослідження оцінки поєданого впливу факторів кардіоваскулярного ризику на коморбідний перебіг артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця і хронічної хвороби нирок, особливості профілактики та реабілітації» (№ держреєстрації 0119U102851).

Особистий внесок автора в отриманні наукових результатів, представлених у дисертації.

Дисертантка Черкун М.П. самостійно сформулювала задачі дослідження, опрацювала статистичні методи обробки інформації з архівних матеріалів, розробила критерії включення та виключення пацієнтів у дослідження, здійснила відбір пацієнтів для дослідження, провела анкетування, сформувала електронну базу даних. Дисертантка самостійно виконала аналіз і узагальнення отриманих результатів з використанням стандартних математичних програм, сформулювала основні положення

роботи та висновки. Результати досліджень опубліковані у журналах, що входять до міжнародної наукової бази SCOPUS, Web of Science та інших фахових журналів, а також представлялися на наукових конференціях. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням автора.

Ступінь обґрунтованості наукових досліджень, висновків та рекомендацій.

Дисертаційна робота виконана особисто автором на базі Полтавського державного медичного університету та Полтавського обласного клінічного медичного кардіоваскулярного центру, який є клінічною базою кафедри внутрішньої медицини №2.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи базуються на достатньому за обсягом матеріалі клінічних досліджень (152 пацієнти з артеріальною гіпертензією коморбідного перебігу).

Методики клініко-лабораторних та біохімічних досліджень аргументовані та сучасні. Усі дослідження виконані на стандартній реєструючій апаратурі за загальноприйнятими методиками.

Анкетування хворих проводилося за сучасними, клінічно значущими опитувальниками, що застосовують у практичній медицині.

Результати дослідження статистично оброблені, що дозволило об'єктивізувати аналіз одержаних даних. Структура та дизайн дисертаційної роботи відповідають вимогам МОН України. Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, які сформульовані у дисертаційній роботі, можна оцінити як достовірні та обґрунтовані.

Вищевказане дає підставу вважати, що робота написана на високому науковому рівні.

Новизна результатів дисертації.

Автором розроблено комплексний та диференційований алгоритм оцінки характеру перебігу, лікування та профілактики ускладнень артеріальної гіпертензії, яка обумовлена несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності у сільських та міських жителів. Алгоритм спрямований на підвищення рівня інформованості, прихильності до лікування та ефективності профілактики ускладнень у хворих на артеріальну гіпертензію завдяки використанню розроблених автором нових підходів, в яких враховується територіальна приналежність пацієнтів.

Дисертантом доведено, що проведення самоанкетування у період перших клінічних проявів артеріальної гіпертензії, сприяє ранньому виявленню несприятливих факторів ризику прогресування захворювання, що, в свою чергу, дає можливість своєчасно скоригувати спосіб життя і, як наслідок, знизити ризик розвитку кардіоваскулярних ускладнень.

Висновок про повноту опублікування основних положень дисертації.

Основні положення дисертації Черкун М.П. висвітлені у 9 наукових публікаціях. З них, 6 статей у наукових спеціалізованих виданнях, що внесені до переліку фахових видань України, публікації в яких зараховуються до

числа основних публікацій за темою дисертації; 2 статті у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз: 1 – у SCOPUS та 1 – у Web of Science. Також є 3 публікації у матеріалах науково-практичних конференцій. Матеріали, що містяться в публікаціях, повністю відображають основні положення та висновки дисертації.

Наукове та практичне значення отриманих результатів та рекомендацій щодо їх використання.

В результаті проведеного дисертаційного дослідження, з'ясовано основні причини недостатньої ефективності контролю рівня артеріального тиску у пацієнтів з артеріальною гіпертензією в залежності від їх територіальної приналежності. Доведено, що за допомогою розроблених автором рекомендацій підвищується інформованість сільських і міських жителів щодо факторів ризику розвитку і прогресування артеріальної гіпертензії, яка обумовлена несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності, що в свою чергу збільшує прихильність пацієнтів до своєчасного лікування і профілактики ускладнень захворювання. Розроблені методики були впроваджені в навчальний процес вищих навчальних медичних закладів та в лікувальний процес лікувально-профілактичних закладів України.

Повнота та якість викладення матеріалів дисертації.

Дисертаційна робота аспірантки Черкун М.П. викладена українською мовою на 174 сторінках комп'ютерного набору, містить 40 таблиць та 10 рисунків. Робота включає в себе: анотацію (українською та англійською мовами), вступ, огляд літератури, матеріали та методи обстеження, 3 розділи з власними дослідженнями, аналіз та узагальнення отриманих результатів, висновки, практичні рекомендації, список використаної літератури. Загалом літературних джерел – 161, з яких, 66 кирилицею та 95 латиницею. Література відповідає існуючим вимогам. Також у роботі є 6 додатків.

Оцінка структури дисертації.

Дисертація написана у традиційній формі, згідно Наказу №40 від 12.01.2017р «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Анотація оформлена згідно з існуючими вимогами (двома мовами – українською та англійською), в достатньому об'ємі, де відображено у стислій формі всі основні пункти дисертації, результати дослідження та ключові слова.

У **вступі** обґрунтовано доцільність проведення даного дослідження з чітким висвітленням його актуальності, мети та завдань. Всі підрозділи висвітлені в достатньому об'ємі.

Огляд літератури складається з трьох підрозділів та максимально висвітлює актуальність даного дослідження. У першому підрозділі дисертантка висвітлює сучасні погляди на перебіг артеріальної гіпертензії у пацієнтів різних вікових груп та територіальної приналежності; визначає основні причини, які можуть впливати на появу та прогресування даної патології. У другому підрозділі науковиця звертає увагу на вплив психосоціальних факторів на прогресування артеріальної гіпертензії в разі її

коморбідного перебігу. Третій підрозділ містить дані щодо клінічних проявів артеріальної гіпертензії, які обумовлюються несприятливим впливом психосоматичних факторів. Загалом, наведені сучасні дані щодо перебігу захворювання та його ускладнення, як в Україні, так і у світі.

Матеріали і методи дослідження також мають три підрозділи, де детально описані критерії включення пацієнтів у дослідження та виключення з нього, описані застосовувані лабораторні та інструментальні методи обстеження хворих (з зазначенням марок апаратури, на якій виконувались дослідження), описані опитувальники, за якими визначали рівень тривоги та депресії, інформованості та прихильності пацієнтів до лікування, якості життя, стресостійкості та соціальної адаптації, а також обґрунтовано доцільність їх використання. Результати заносилися у відповідні таблиці із подальшою статистичною обробкою одержаних даних для висвітлення результатів дослідження.

Третій розділ (перший розділ власних досліджень) складається із трьох підрозділів. У першому підрозділі дисертантка висвітлює рівень інформованості та прихильності до лікування пацієнтів з артеріальною гіпертензією та її коморбідним перебігом в залежності від їх територіальної приналежності. Встановлено, що більш інформованими були жителі міста старших вікових категорій. Водночас, прихильність до лікування була низькою у переважній більшості пацієнтів, незалежно від їх територіальної приналежності. У другому підрозділі висвітлюються фактори ризику артеріальної гіпертензії, які асоційовані з іншими захворюваннями психосоціального генезу (окремо, у пацієнтів, що проживали у міській та сільській місцевостях). Доведено, що у більшості пацієнтів порівнюваних груп переважали такі фактори, як ожиріння та низька фізична активність. У третьому підрозділі порівнюється якість життя сільських та міських жителів. Дисертанткою виділені основні позиції, що тим чи іншим чином знижували рівень якості життя пацієнтів з ізольованим та коморбідним перебігом артеріальної гіпертензії, що проживали в місті чи селі.

Четвертий розділ (другий розділ власних досліджень) включає в себе два підрозділи. У першому з них, авторка порівнює клінічні прояви артеріальної гіпертензії, проводить порівняльний аналіз клінічно значущих біохімічних показників крові та результатів інструментальних методів дослідження у пацієнтів з міської та сільської місцевостей. Дисертантка констатує, що церебральні скарги спостерігались у переважній більшості пацієнтів кожної з груп, незалежно від їх територіальної приналежності. У той же час, безсимптомний перебіг частіше спостерігали у пацієнтів з ізольованим перебігом артеріальної гіпертензії, що проживали в сільській місцевості. У другому підрозділі дисертанткою проведено аналіз тривожно-депресивних розладів у пацієнтів порівнюваних груп та їх вплив на ліпідний обмін. У результаті дослідження було встановлено взаємозв'язок показників ліпідного обміну з рівнем психосоціального стресу. Так, у пацієнтів III групи спостерігалася найбільша асоціація підвищення рівня індексу атерогенності та тригліцеридів з проявами тривоги і депресії.

П'ятий розділ (третій розділ власних досліджень) складається з двох підрозділів. У даному розділі дисертантка детально описує, на підставі чого нею було розроблено практичні рекомендації для пацієнтів з ізольованим та коморбідним перебігом артеріальної гіпертензії в залежності від місця їх проживання. Окрім «стандартних» загальноприйнятих рекомендацій щодо профілактики артеріальної гіпертензії, дисертанткою запропоновано та впроваджено метод «скандинавської ходьби» для підвищення фізичного компоненту якості життя. Також проведений детальний аналіз результатів вищезгаданих лабораторних, інструментальних методів обстеження та даних повторного опитування. За результатами проведеного статистичного аналізу встановлено, що розроблені рекомендації щодо профілактики та впливу на рейтингові фактори ризику у сільських та міських жителів з артеріальною гіпертензією та її коморбідним перебігом, дозволяють підвищити прихильність до лікування пацієнтів, якість життя та зменшити вплив тривоги та депресії на перебіг захворювання.

Розділ **«Обговорення результатів дослідження»** викладений на 10 сторінках. У розділі структуровано викладено аналіз отриманих дисертанткою даних, їх зв'язок з результатами інших науковців, опублікованих у сучасних літературних джерелах.

Дисертаційна робота має **6 висновків**, які чітко відповідають поставленим завданням та меті. Висновки сформульовані чітко, змістовно.

Практичні рекомендації чітко сформульовані на підставі проведеного дослідження, мають практичну цінність у плані підвищення ефективності лікування артеріальної гіпертензії та профілактики її ускладнень, впроваджені в лікувально-профілактичний процес лікувальних закладів України.

Список використаних джерел достатній за обсягом, оформлений відповідно до бібліографічних вимог, переважають роботи останніх 10 років.

Таким чином, завдання, що поставлені дисертанткою в своєму дослідженні, вирішені, висновки науково обґрунтовані, відповідають поставленим завданням. Практичні рекомендації є продовженням висновків, відповідають основному змісту роботи. Дисертаційна робота Черкун М.П. оформлена згідно з існуючими вимогами. Рисунки та таблиці доречні, доповнюють текст, покращуючи його сприйняття. Дисертаційне дослідження містить дані, що складають новизну в теоретичному і практичному відношеннях. Дисертаційне дослідження Черкун М.П. відповідає існуючим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії і є завершеною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувачки.

Принципових зауважень щодо оформлення дисертації, викладення результатів дослідження та їх аналізу немає. У тексті відзначаються окремі граматичні і стилістичні помилки. Деякі таблиці в тексті розділені на дві сторінки, що ускладнює їх сприйняття. Проте дані зауваження не знижують загальної оцінки проведеного дослідження.

Під час рецензування до дисертанта з'явилися декілька запитань:

1. Якою, на Ваш погляд, повинна бути роль сімейного лікаря у місті та у селі, особливо, в плані профілактики ускладнень артеріальної гіпертензії?

2. Чи був виявлений Вами вплив психосоціальних факторів і прихильності до антигіпертензивної терапії на розвиток у хворих на артеріальну гіпертензію фібриляції передсердь?

3. Яка, за Вашим даним, різниця у частоті призначення статинів і прихильності до них серед хворих на артеріальну гіпертензію з дисліпідемією у міській та сільській місцевості?

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Проведений аналіз на оригінальність рукопису дисертаційної роботи Черкун М.П. виявив, що рівень оригінального тексту становить 86%. Має місце співпадіння з власними публікаціями, загальноживаними фразами, науковою термінологією.

Аналіз даних дисертації і публікацій здобувачки не виявив порушень академічної доброчесності: всі цитати коректно позначені та правильно відображені в списку літератури, всі текстові співпадіння мають посилання на першоджерело.

Дисертаційна робота Черкун М.П. є оригінальною за формою та науковим змістом.

ВИСНОВОК

про відповідність роботи вимогам, які пред'являються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація Черкун М.П. на тему «Особливості клінічного перебігу, лікування і профілактики артеріальної гіпертензії, обумовленої несприятливим впливом психосоматичних факторів в умовах коморбідності», яка подана до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійною завершеною науковою працею, виконаною дисертанткою самостійно на сучасному рівні, відповідає галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю – 222 «Медицина». Дана робота представляє глибоке наукове дослідження у сфері внутрішньої медицини і кардіології, має суттєве практичне значення. За результатами проведеного дослідження представлено нове вирішення проблеми впливу психосоматичних факторів на перебіг артеріальної гіпертензії у пацієнтів з її коморбідним перебігом. Доведено, що поряд із загальноприйнятими рекомендаціями щодо профілактики виникнення та прогресування артеріальної гіпертензії, застосування методу «скандинавської ходьби» позитивно впливає на перебіг захворювання, покращує якість життя, знижує рівень тривоги та депресії, що дає змогу знизити ризик кардіоваскулярних ускладнень у пацієнтів з ізольованим та коморбідним перебігом артеріальної гіпертензії.

За актуальністю, науковою новизною, теоретичною та практичною цінністю, об'ємом проведеного дослідження та його результатами, висновками та практичними рекомендаціями дисертація відповідає вимогам,

затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40 та постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Черкун Маргарита Петрівна має необхідний рівень компетентностей та заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 22 – Охорона здоров'я за спеціальністю – 222 Медицина.

Офіційний опонент

завідувач відділу артеріальної гіпертензії

та профілактики її ускладнень

Державної установи

«Національний інститут терапії імені Л.Т. Малої

Національної академії медичних наук України»,

д.мед.н., професор

Сергій КОВАЛЬ